

Rendhagyó cikk egy rendhagyó önéletrajzról ...

Jelen cikkünkben eltérünk kétéves hagyományunktól és ezúttal nem egy témát választunk, amin keresztül bemutathatjuk egy közgazdász (hallgató) gondolkodási módját. Ennél sokkal nehezebbel próbálkozunk, egy közgazdászt illetve egy könyvet mutatunk be, ezen keresztül pedig egy, a Közgazdaságtudományi Karon közeljövőben lezajló eseményt is szeretnénk figyelmetekbe ajánlani. Emnyiben rendhagyó ez a cikk. Kérdéseiteket, visszajelzéseiteket, bírálataitokat örömmel várjuk a muhely@dex.unideb.hu címen.

A közgazdász, aki miatt kivéltel teszünk; Kornai János akadémikus, a Debreceni Egyetem díszdoktora. Október 13-án 14:00 órakor az A/19-es kari konferenciateremben (Kassai úti Campus, Közgazdaságtudományi Kar) ő fog mesélni nemrégiben megjelent *A gondolat erejével* címet viselő rendhagyó önéletrajzi kötetével kapcsolatban. Jogosan vetődhet fel bennetek a kérdés, ki lehet az a közgazdász, akire szerintünk az Egyetemi Élet olvasói is kíváncsiak lehetnek. A következőkben éppen azt próbáljuk megmutatni, hogy miért keltheti fel érdeklődésedet Kornai János élete, és miért érezhetitek úgy, hogy érdemes őt személyesen is meghallgatni.

Kicsoda tehát Kornai János?

Kornai János Magyarország legismertebb közgazdásza, az országhatárokon kívül és belül egyaránt. Több évtizedes munkássága alapján méltán vált világhírvé. Műveit számtalan nyelvre lefordították, többször jelölték Nobel díjra. Mostani könyvében, önéletrajzában, beszámol arról a szellemi utazásról, amelynek során ifjúságának eszméitől, ugyan tévutakon át, eljutott későbbi gondolatrendszeréhez, a szocialista rendszer átfogó bírálatához és a posztiszocialista fejlődés problémáinak elemzéséhez. A könyv sok érdekes epizódot ír le: hogyan választották akadémikussá Magyarországon, hogyan történik egy professzor kiválasztása a Harvard egyetemen, mit jelentettek róla a titkosrendőrség besúgói, stb. Amint az alcím jelzi, "rendhagyó" önéletrajzzal van dolgunk, mivel az írás egyéni módon ötvözi a memoár és az esszé műfaját. A szerző mondanivalóját élete egy-egy eseménye köré csoportosítja, de ezek leírásához hozzáfűzi mai gondolatait. Leírja művei keletkezésének történetét, azok akkori visszhangját, illetve, hogy milyennek látja munkáit mai szemmel, elemzi azok hatásait, és hogy mit kellett volna másképpen megírnia. Ezen túl egy szemtanú vallomását kapjuk egy korról, egy rendszerről, annak ellenére, hogy a szerző kijelenti, nem célja a korról objektívan tudósítani (Ki lenne erre képes?), mégis megismerhetjük azokat a körülményeket, amelyek az 50-es, 60-as, 70-es évek Magyarországon uralkodtak.

Pillanatképek Kornai János élet- és pályarajzából

Kornai János Budapesten született 1928-ban egy zsidó ügyvéd gyermekeként. Három testvérével együtt polgári jómódban nevelkedett. A szerető családon belül is kissé magányosan nőtt fel, szisztematikusan olvasta a világirodalmat, keresve azokat a gondolatokat, amik segíthetik a világ megértésében. Ebbe az idillikus légkörbe és a „szellemi útkeresésbe” robbantak be 1944 eseményei. Édesapja koncentrációs táborban, a bátyja munkaszolgálatosként a keleti fronton halt meg, ő maga is alig tudott megmenekülni a halálmenetek egyikéből. Egy epizód bujkálásokból: egy razzia elől a jezsuita rendház tetején, a kéményseprők által használt pallókon hasalva keresett menedéket, miközben már folyt Budapest ostroma és bombázása.

A háború után a Budapesti Tudományegyetemen végezte rövid tanulmányait, tévedés ne essék nem közgazdaságtant tanult, hanem filozófiát és történelmet. Ezt követően, mint lelkes ifjú kommunista, gazdasági újságíróként dolgozott a Szabad Népnél. Vezércikkeiben a termelési fegyelemre buzdított és a takarékoság fontosságára szólított fel. Viszonylag lassan eszmélt föl és vette észre a rendszer kegyetlenségeit, ami miatt etikai alapon ábrándult ki a kommunizmusból. Ez cikkeiben is érzékelhető volt, amiért fegyelmi úton elbocsátották az újságtól. Így került 1955-től a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetébe, ahol megkezdte kutatói pályáját és hamarosan a marxi ideológia közgazdasági elméletével is szakított. A termelés alacsony hatékonyságáról korábban újságíróként, szerzett tapasztalatait átértelmezve írta kandidátusi dolgozatát 1957-ben „A gazdasági vezetés túlzott központosítása - kritikai elemzés könnyűipari tapasztalatok alapján” címmel. Elemzését 1959-ben adta ki az Oxford University Press, mivel a „létező szocializmus” tárgyilagos, ideológiamentes, a valóságon alapuló leírását a szocialista országoktól szokatlan módon a nyugati tudósok nyelvezetével fogalmazta meg, így rajta keresztül ismerte meg a nyugati tudományos közvéleménye a tervgazdaságot.

A magyar gazdaság és a szocialista rendszer maradt a fő kutatási témája, annak ellenére, hogy 1958-ban elbocsátották a Közgazdaságtudományi Intézetéből, miután nem volt hajlandó önkritikát gyakorolni és

elhatárolódni az 56-os eseményektől. Ebben az időszakban sajátította el önállóan azt a közgazdasági látásmódot, eszközrendszert, amit nyugati kollégái az egyetemen tanultak meg, mintegy nyugati színvonalú képzésben részesítette önmagát. A tervgazdaság kutatása egyre átfogóbb vizsgálódások keretében szisztematikusan folytatódott a következő évtizedekben. Az „Erőltetett vagy harmonikus növekedés” (1972), „A hiány” (1980), és a nagy szintetizáló mű „A szocialista rendszer” (1993) jelentik ennek a kutatási pályának a fő állomásait. A szocialista rendszerek elemzése mellett kiemelkedőt alkotott az általános egyensúlyelmélet kritikus elemzésével, amit az „Anti-Equilibrium” (1971) c. könyvében foglalt össze, valamint a matematikai modellezés területén is, hiszen a matematikai nyelvezet ideológiamentes és ezen az úton olyan gondolatokat is meg lehetett fogalmazni, amelyeket egyébként a cenzúra nem hagyott volna megjelentetni. Elég csak „A gazdasági szerkezet matematikai tervezése” (1965) c. munkájára utalni.

A rendszerváltás, a kilencvenes évek posztszocialista átmenete arra készítette Kornai Jánost, hogy kilépjen az elemző tudós szerepköréből és tudatosan vállalja a tanácsadó szerepét, ezt jelzi az „Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében” (1989) megjelentetése, amelyben az átalakulás legsürgősebb teendőit taglalta. Művének nemzetközi visszhangját jól mutatja, hogy 17 különböző nyelvre fordították le. Ezt követően is folyamatosan foglalkozott a magyar gazdaságpolitika lehetőségeivel és problémáival.

1986-tól a Harvard Egyetem, 1992 óta pedig a Collegium Budapest professzora. Harvardi kinevezését megelőzően vendégprofesszor volt számos ismert egyetemen (London School of Economics, Stanford, Yale, Princeton, stb.) Jelenleg is tagja a magyar, az amerikai, a brit, a finn, az orosz és a svéd akadémiaának. A Seidman díj, a Humboldt díj és a francia Becsületrend kitüntették. 2002 óta pedig a Nemzetközi Közgazdasági Társaság elnöke.

A rengeteg eseményből, történetből, amit ez hatalmas intellektuális utat bejárt ember elmesél, nagyon sokat tanulhatunk. Mint közgazdásztól megtanulhatjuk tőle, hogy a konzisztens elméletek fontossága mellett sem szabad soha megfélekedni az elméletekkel szembeni bizalmatlanságról és tesztelés fontosságáról. A tudóstól azt a szorgalmat, kitartást és elhivatottságot leshetjük el, amivel az őt foglalkoztató problémákat vizsgálta, és a hitét - melyre a címben is utal - gondolat erejében, hogy a tudós a pusztán gondolatok erejével, csupán a meggyőzés útján, befolyásolni tudja a világ eseményeit. És mit tanulhatunk Kornaitól, az embertől? Ez az, ami a legtöbbünket érinti. Az elhatározások erejét, annak elfogadásával, hogy egyetlen ember sem lehet mindig tökéletesen konzisztens. Így azt is el kell fogadnunk, hogy néha-néha megszegjük a saját magunk által felállított szabályokat. Azt a hitet, hogy a saját életünkért, sikereinkért és kudarcainkért elsősorban és mindenekelőtt önmagunkat tartjuk felelősnek, de emellett tisztában legyünk azzal is, hogy egy adott helyzetben több erkölcsileg elfogadható magatartásforma létezik, és így mindenkinek a sajátját kell megtalálnia.

Remélem sikerült felkeltenünk érdeklődéseket Kornai János iránt, és megmutatnunk, hogy egy közgazdász kutató életútja, tapasztalatai és gondolatai más tudományágakat kutatók, tanulók számára is tanulságosak lehetnek.

Herczeg Bálint
BEX